

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

סימפוזיון מחקר

חינוך לגיל הרך: תובנות מחקריות חדשות

יושבת ראש: ד"ר סמדר דולב

רציונל:

בעשורים האחרונים גוברת ההכרה בחשיבות החינוך לגיל הרך, אך מערכות אלו ממשיכות להתמודד עם אתגרים מהותיים: מחסור בכוח אדם מיומן, נשירה מהכשרה, חוסן נפשי של צוותים ושל ילדים בעיתות משבר וקידום התפתחות חברתית-רגשית בקרב אוכלוסיות מגוונות. הסימפוזיון עוסק בדרכים חדשניות ומבוססות מחקר להתמודדות עם אתגרים אלו: התאמת חצרות חינוכיות לילדים עם אוטיזם, שילוב SEL בהכשרה, חיזוק קהילתיות בעיתות חירום ושיפור הכשרות לצוותי מעונות. בכך שואף הסימפוזיון לתרום לחשיבה מערכתית רחבה לשיפור איכות החינוך בגיל הרך.

הרצאה ראשונה

מקומה של הקהילה בקרב גננות קיבוצים בעוטף עזה מאז 7 באוקטובר

ד"ר סיגל אחיטוב, מכללת אורנים

ד"ר שולמית חשן (מנצורה), מכללת בית וגן

באירועי 7 באוקטובר גננות קיבוצי עוטף עזה – שבהן עוסק המחקר – חוו את הטראומה במעגלים הקרובים ביותר, ובמהלכם הן פונו מבתיהן וממקומות עבודתן. קהילה מתייחסת למבנה חברתי המחבר בין פרטים על בסיס זהות משותפת וסולידריות. בישראל ניתן למצוא טווח של רמות קהילתיות בקיבוץ, בכפר ובעיר,

ונמצא קשר ישיר בין רמת הקהילתיות לחוסן הקהילתי באקולוגיות אלה. קשר זה הצביע על מדרג קהילתיות מהגבוה לנמוך: קיבוץ, כפר ועיר. הקיבוצים ממשיכים לתפוס את החינוך כמרכיב חיוני באורח חייהם, תוך קיום קשר הוליסטי בין מסגרות החינוך והקהילה. המשפחה, הקהילה וההקשרים החברתיים הרחבים הם כוחות חברות מהותיים המשפיעים על התפתחות בגיל הרך. אירועים ביטחוניים גורמים לפגיעה פיזית ונפשית של כלל תושבי האזור, אך פגיעותם של ילדים בגיל הרך גבוהה במיוחד, שכן תחושת המוגנות שלהם נפגעת ונדרשת תמיכה הורית. כשההורים חווים טראומה – הטיפול ההורי עלול להיפגע. על כן מקומם של גורמי תמיכה מערכתיים, קהילתיים וחינוכיים מרכזי במיוחד. במצבי משבר ערכי הקהילה הקיבוצית משמשים עוגן עבור המסגרת החינוכית ותורמים לחוסן הנפשי של ילדים ומבוגרים.

שאלת המחקר: כיצד חוות הגנות בקיבוצי עוטף עזה את מקומה של הקהילה הקיבוצית בעבודתן מאז 7 באוקטובר? המחקר נערך בגישה האיכותנית פנומנולוגית, וכלל ראיונות עומק חצי-מובנים עם עשר גנות. כל המשתתפות עבדו כגנות עם ילדי העוטף המפונים במתחמים שאליהם פונו. מלבד אחת, כולן עבדו בגני העוטף גם לפני 7 באוקטובר.

רוב הגנות דווחו כי בעודן מתמודדות בעצמן עם אירועי התופת הן היו בקשר עם משפחות הגן מתוך תחושת אחריות כלפי הילדים וכלפי קהילת הגן. לאחר שפנו מהעוטף, המבנה הקהילתי של הקיבוצים בסיוע הגנות הוביל לפתיחה מהירה יחסית של הגנים. הגנות המשיכו מסורות קהילתיות שהעניקו תחושת רציפות וביטחון לילדים ולמבוגרים, וניווטו את הגן ברגישות תוך מרחק מסוים מהקהילה הפצועה. רובן יצרו מסורות חדשות עם גורמים במקומות הקולטים – מלונות, קיבוצים וכדומה. כולן פעלו מתוך אינטואיציה וידע פדגוגי תוך התייעצות עם גורמי תמיכה. תרומת המחקר בהפניית זרקור למקומן של גנות בעיתות חירום בכלל ולמקומה של הקהילה בעבודתן של גנות בעיתות חירום.

מילות מפתח: אירועי 7 באוקטובר; מלחמת חרבות ברזל; גנות בקיבוצי עוטף עזה; יחסי גן-קהילה; טראומה וחוסן

הרצאה שנייה

שילוב מיומנויות ה־SEL בהכשרת גנות מנקודות המבט של הסטודנטית ושל המובילה האקדמית

ד"ר יעל שני, מכללת אורנים

מחקר זה הוא חלק ממהלך נרחב המלווה במחקר שנעשה במכללת אורנים על אודות עשייה בתחום הלמידה החברתית-רגשית (SEL – Social Emotional Learning) ויצירת ידע על אודות SEL מקומי בישראל. במהלך זה שותפים מנהל החינוך בנהרייה, מכללת אורנים וארגון SEL.IL מאוניברסיטת רייכמן. מטרתו של

המהלך היא להטמיע SEL מכליל (Inclusive SEL) במערכת החינוך בעיר נהרייה, ולפתח פדגוגיה ייחודית המותאמת לעיר. בפרויקט השתתפו סטודנטיות ומובילות פדגוגיות ממסלול ההכשרה לגיל הרך באורנים. המחקר נועד להביא את החוויות, הלמידות והאתגרים שאיתם הן התמודדו במסגרת היותן חלק מהפרויקט.

למידה חברתית-רגשית (SEL) היא מושג רחב הכולל מיומנויות שאדם זקוק להן לצורך הצלחה בלימודים, התנהלות בחברה וקיום מערכות יחסים איכותיות עם הסובבים אותו. שילוב מיומנויות ה-SEL בחינוך תורם ללומד בתוך הכיתה ומחוצה לה ולהמשך חייו הבוגרים. נמצא ששילוב מיומנויות אלה בהכשרת מורים הוא בעל השפעה חיובית על תחושותיהם של הסטודנטים, על רווחתם האישית, על פיתוח מודעות ואמפתיה לאחרים, על קידום למידה חיובית וכן על פיתוח יכולות ההוראה שלהם וקידום אינטראקציות חיוביות עם התלמידים. עם זאת עד כה לא נבחן שילוב מיומנויות ה-SEL במסגרת הכשרת גננות, נושא שעמד במרכז המחקר הנוכחי. מתוך זאת נבעה שאלת המחקר – כיצד תופסות סטודנטיות ומובילות אקדמיות את שילוב מיומנויות ה-SEL בהכשרת גננות לגיל הרך? כל זאת מתוך רצון לפתח תוכניות הכשרה לגיל הרך מבוססות SEL, כך שהסטודנטיות תוכלנה ליישם מיומנויות אלה בעבודתן העתידית כגננות, ולתרום לקידום החינוך לגיל הרך בישראל.

מחקר זה הוא מחקר איכותני אשר התבסס על ראיונות עומק מובנים למחצה. השתתפו בו ארבע סטודנטיות (שתי סטודנטיות ממסלול ההכשרה לחינוך רגיל ושתי סטודנטיות ממסלול ההכשרה לחינוך מיוחד) ושתי מובילות אקדמיות שהשתתפו במהלך שילוב ה-SEL בהכשרה.

ממצאי המחקר הראו ששילוב מיומנויות ה-SEL בהכשרה תרם לחיזוק הביטחון העצמי של הסטודנטיות, ולפיתוח יכולות, כגון הכלה, רגישות ואמפתיה לאחר. כמו כן מהלך זה תרם לסטודנטיות ביישום מיומנויות ה-SEL בעבודתן עם הילדים, ולמשל – פיתוח שיח רגשי בגן, התאמת הפעילויות לילדים תוך מתן מענה מותאם לשונות בין הילדים, וכן לפיתוח יכולות תקשורת בין-אישיות עם הסובבים אותן, ובאלה – הגננות, צוות הגן וההורים. ברמת המובילה האקדמית נמצא כי מהלך זה תרם למובילות האקדמיות לחיזוק הקשרים שלהן עם הסטודנטיות ועם הגננות המכשירות, ולראייה כוללת של עבודתן עם הגננות המכשירות.

ממצאי המחקר הם בעלי תרומה לפיתוח תוכניות הכשרה לסטודנטיות בגיל הרך, הכוללות מיומנויות SEL במטרה לחזק ולטפח את פרחי ההוראה, למנוע שחיקה ונשירה מעבודתן כגננות בעתיד, ובכך לתרום לקידום איכות החינוך בגיל הרך בישראל.

מילות מפתח : למידה רגשית-חברתית ; הכללה ; הכשרה מעשית ; הגיל הרך ; גן ילדים

הרצאה שלישית

"זה דרש ממני הרבה אנרגיה ולא הרגשתי שקיבלתי הרבה חזרה": תפיסות של מחנכות־מטפלות שנשרו מקורס ההכשרה של משרד החינוך כלפי תהליך ההכשרה

גב' נורית לביא, ד"ר סיגל אחיטוב, מכללת אורנים

ההרצאה תציג מחקר איכותני העוסק בתפיסותיהן של מחנכות־מטפלות שנשרו מקורס ההכשרה של משרד החינוך. אף שנערכו מחקרים שונים על אודות נשירה מלימודים ונשירה מהוראה, טרם הופיעו מחקרים העוסקים בנשירה של משתלמות בגיל הרך מקורסי הכשרה. המחקר מבקש לעמוד על הגורמים המובילים לנשירה מקורסי ההכשרה של משרד החינוך, מנקודת מבטן הייחודית של המשתלמות הנושרות. זאת כדי להציע דרכים לשיפור והתאמה של תהליכי ההכשרה לטובת כלל אוכלוסיית המשתלמות בגיל הרך. שאלת המחקר המרכזית בחנה כיצד תופסות מחנכות־מטפלות שנשרו מההכשרה את תהליך ההכשרה ואת מכלול הגורמים שהובילו לנשירתן.

שיטת המחקר היא מחקר מרובה מקרים. המחקר כלל ראיונות עומק חצי־מובנים עם חמש־עשרה מחנכות־מטפלות שנשרו מקורסי ההכשרה בארבע מכללות שונות. הראיונות נערכו במהלך שנת 2024 ונותחו באמצעות ניתוח תוכן איכותני.

מן הממצאים עולות ארבע תמות מרכזיות: התמה הראשונה מצביעה על פער בין הצורך של המשתלמות ברכישת כלים יישומיים לעבודתן במעונות, לבין ההתמקדות בלימוד תאוריות חינוכיות שנתפס כמנותק מהשטח. התמה השנייה מתייחסת לחוויותיהן של המשתלמות הוותיקות שהביעו תסכול מהיעדר התאמה של תוכני ההכשרה לניסיון ולידע המקצועי הרב שצברו לאורך שנות עבודתן. התמה השלישית חושפת את הצורך העמוק של המשתלמות בקבלת תמיכה ברמה האישית והמקצועית כגון סיוע במטלות הקורס, כדי לאפשר להן להתמיד ולסיים את ההכשרה. התמה הרביעית מתמקדת בהתמודדות עם שעות לימודים ארוכות המתקיימות לאחר יום עבודה מפרך, כאשר המשתלמות נדרשות להתמודד עם עייפות פיזית ונפשית ולשמור על ריכוז, וכן למצוא סידור לילדיהן.

הממצאים מצביעים על הצורך בהתאמת תוכנית ההכשרה לצורכי המשתלמות, תוך התחשבות בניסיון המקצועי, באילוצי עבודתן ובצורך שלהן בתמיכה אישית ורגשית. בתקופה שבה איכות החינוך־טיפול בגיל הרך עומדת במרכז השיח הציבורי בישראל, הממצאים שופכים אור על האתגרים בהכשרת כוח אדם מקצועי למעונות היום וכן על דרכי ההתמודדות עם אתגרים אלה, ויש בכוחם לסייע למקבלי ההחלטות בשיפור תהליכי ההכשרה ובהעלאת איכות הטיפול והחינוך המוענקים לפעוטות.

מילות מפתח: הכשרת מחנכות־מטפלות; נשירה מקורסי הכשרה; חינוך בגיל הרך; מעונות יום; איכות טיפול־חינוך

הרצאה רביעית

פיתוח חצר גרוטאות וחצר מוטורית ככלי לקידום אינטראקציות חברתיות בקרב ילדים צעירים עם אוטיזם

ד"ר סמדר דולב, מכללת אורנים ואוניברסיטת חיפה

גב' רותי שיפוב'קרמר, גב' עדי הולנדר, אוניברסיטת חיפה

אוטיזם (Autism Spectrum Disorders) היא הפרעה נוירוהתפתחותית המאופיינת בקשיים מתמשכים בתקשורת ובאינטראקציות חברתיות. ילדים עם אוטיזם מבליים זמן רב בחצר המסגרת החינוכית, ולכן לסביבת החצר יש פוטנציאל לקידום יחסי גומלין בין ילדים. סביבה חינוכית מותאמת ומפותחת יכולה לעודד התפתחות מיומנויות חברתיות שונות. אחת הגישות לעיצוב חצרות חינוכיות, שפותחה על ידי מלכה האס, היא "חצר הגרוטאות". גישה זו מדגישה שילוב חפצים ממוחזרים שהוצאו מכלל שימוש, כדי לאפשר חקר, משחק ולמידה. נוסף על זה קיימת בספרות התייחסות לחשיבות חצר מוטורית כמקדמת פעילות גופנית ומשחקית.

במחקר זה נבנו חצר גרוטאות וחצר מוטורית בשתי מסגרות חינוכיות: גן תקשורתי ובית ספר יסודי לחינוך מיוחד לילדים עם אוטיזם. החצרות היו ריקות כמעט מגירויים טרם ההתערבות. מטרת המחקר הייתה לבדוק כיצד הקמת חצר מותאמת תשפיע על האינטראקציות החברתיות של הילדים. ההשערות היו כי יחולו עליות במשך האינטראקציות, במורכבותן ובמספר היוזמות התקשורתיות של הילדים. למיטב ידיעתנו, לא קיים מחקר הבוחן את תרומתה של הקמת חצר גרוטאות וחצר מוטורית על התפקוד החברתי של ילדים עם אוטיזם, ועל כן חדשנותו וייחודו של המחקר הנוכחי.

זהו מחקר גישוש כמותני שבו השתתפו עשרה בנים עם ASD בני 4–8, חציים למדו בגן תקשורתי וחציים בבית ספר לחינוך מיוחד. בוצעו תצפיות על התפקוד החברתי של הילדים לפני פיתוח החצר ואחריו. פיתוח החצר כלל בניית חצר גרוטאות, הוספת מתקנים לחקירה, יצירת ארגזי פעילות ואזורי התרגעות. כלי המחקר כללו שאלון דמוגרפי ותצפיות על כמות האינטראקציות החברתיות ואיכותן.

ממצאי המחקר איששו את ההשערות: לאחר פיתוח החצרות, נרשמה עלייה במשך האינטראקציות ובמורכבותן, וכן במספר היוזמות התקשורתיות.

מסקנות המחקר מדגישות את החשיבות של חצר גרוטאות וחצר מוטורית עבור ילדים עם אוטיזם. חצרות כאלה מעודדות משחק, שיתוף פעולה, ומסייעות בפיתוח כישורים חברתיים ותקשורתיים חיוניים. המגוון והאופי של החפצים בחצר אשר מתכתבים עם חיי היומיום של הילדים בגן ובבית, תומכים בקידום יכולות חברתיות המהוות את ליבת הקושי של ילדים עם אוטיזם.

מילות מפתח: חצר גרוטאות; חצר מוטורית; יכולות חברתיות; ילדים עם אוטיזם

הרצאה רביעית

פיתוח חצר גרוטאות וחצר מוטורית ככלי לקידום אינטראקציות חברתיות בקרב ילדים צעירים עם אוטיזם

ד"ר סמדר דולב

מכללת אורנים ואוניברסיטת חיפה

גב' רותי שיפוב'קרמר, גב' עדי הולנדר

אוניברסיטת חיפה

אוטיזם (Autism Spectrum Disorders) היא הפרעה נוירולוגית התפתחותית המאופיינת בקשיים מתמשכים בתקשורת ובאינטראקציות חברתיות. ילדים עם אוטיזם מבליים זמן רב בחצר המסגרת החינוכית, ולכן לסביבת החצר יש פוטנציאל לקידום יחסי גומלין בין ילדים. סביבה חינוכית מותאמת ומפותחת יכולה לעודד התפתחות מיומנויות חברתיות שונות. אחת הגישות לעיצוב חצרות חינוכיות, שפותחה על ידי מלכה האס, היא "חצר הגרוטאות". גישה זו מדגישה שילוב חפצים ממוחזרים שהוצאו מכלל שימוש, כדי לאפשר חקר, משחק ולמידה. נוסף על זה קיימת בספרות התייחסות לחשיבות חצר מוטורית כמקדמת פעילות גופנית ומשחקית.

במחקר זה נבנו חצר גרוטאות וחצר מוטורית בשתי מסגרות חינוכיות: גן תקשורתי ובית ספר יסודי לחינוך מיוחד לילדים עם אוטיזם. החצרות היו ריקות כמעט מגירויים טרם ההתערבות. מטרת המחקר הייתה לבדוק כיצד הקמת חצר מותאמת תשפיע על האינטראקציות החברתיות של הילדים. ההשערות היו כי יחולו עליות במשך האינטראקציות, במורכבותן ובמספר היוזמות התקשורתיות של הילדים. למיטב ידיעתנו, לא קיים מחקר הבוחן את תרומתה של הקמת חצר גרוטאות וחצר מוטורית על התפקוד החברתי של ילדים עם אוטיזם, ועל כן חדשנותו וייחודו של המחקר הנוכחי.

זהו מחקר גישוש כמותני שבו השתתפו עשרה בנים עם ASD בני 4–8, חצויים למדו בגן תקשורתי וחצויים בבית ספר לחינוך מיוחד. בוצעו תצפיות על התפקוד החברתי של הילדים לפני פיתוח החצר ואחריו. פיתוח החצר כלל בניית חצר גרוטאות, הוספת מתקנים לחקירה, יצירת ארגזי פעילות ואזורי התרגעות. כלי המחקר כללו שאלון דמוגרפי ותצפיות על כמות האינטראקציות החברתיות ואיכותן.

ממצאי המחקר איששו את ההשערות: לאחר פיתוח החצרות, נרשמה עלייה במשך האינטראקציות ובמורכבותן, וכן במספר היוזמות התקשורתיות.

מסקנות המחקר מדגישות את החשיבות של חצר גרוטאות וחצר מוטורית עבור ילדים עם אוטיזם. חצרות כאלה מעודדות משחק, שיתוף פעולה, ומסייעות בפיתוח כישורים חברתיים ותקשורתיים חיוניים. המגוון והאופי של החפצים בחצר אשר מתכתבים עם חיי היומיום של הילדים בגן ובבית, תומכים בקידום יכולות חברתיות המהוות את ליבת הקושי של ילדים עם אוטיזם.

מילות מפתח: חצר גרוטאות; חצר מוטורית; יכולות חברתיות; ילדים עם אוטיזם